

Perhe on paras ja pahin

Ikääntyvien vanhempien oikeudet ja lasten velvollisuudet

Onko ikääntyneillä vanhemmilla omia asioita?

Tuttu lausahdus ”Hän on jo iso poika ja saa päättää itse”, pitää sisällään tärkeän ajatuksen ihmisen itsemääräämisoikeudesta. Vähitellen, kun lapsi kasvaa ja järkiintyy, hänelle voidaan antaa yhä enemmän päätösvaltaa omiin asioihinsa. Nuoren elämässä päätösvallan selkeä raja on täysi-ikäisyyden saavuttaminen. Ikääntyvän ihmisen päätösvallan tulkitseminen ei tunnu olevan yhtä selvää tai yksiselitteistä.

Jossain vaiheessa lapset alkavat kantaa yhä enemmän huolta vanhemmistaan, heidän arjessa selviytymisestään ja erilaisten vanhempien tekemien valintojen tarkoituksenmukaisuudesta. Aiheesta ja aiheetta. Aina kaunis ajatus ja hyvä tarkoitus eivät tuota hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja.

En ajatellut kuitenkaan tässä kirjoituksessani käsitellä sitä, saako äidin pakottaa suihkuun tai voiko isän tahdon vastaisesti heittää roska-

koriin rikkiäiset kengät. Tarkoitukseni on pohtia sitä, miten vaikea on ikääntyvien vanhempien asioiden yhteydessä tunnistaa, kenen asioista puhutaan ja päätetään ja mihin päätösvalta ja tiedonsaantioikeus perustuvat. Kiinnostavaa on myös hiukan pohtia, mitä seurauksia epäselvyyksistä voi koitua sisarusten keskinäisille suhteille, puhumattakaan ikääntyvän vanhemman oikeuksille.

Tiedottaminen

Meitä on moneksi: yksi halua kertoa kaikille kaiken ja toinen pitää omat asiansa visusti itsellään, joku ei juuri huutele niistä edes omille lapsilleen. Kun äiti tai isä vanhenee, lapset saattavat ottaa itselleen tiedotusvastuun. He katsovat velvollisuudekseen raportoida koko perheelle jokaisen pissatulehduksen ja jalkasienitartunnan. Useinkaan ei kuitenkaan pohdita, onko asianomaisen itsensä etu, että mahdollisimman moni tietää. Ei myöskään pohdita, oliko

asianosaisella voimiensa pävinä tapana kertoa koko perheelle vaivoistaan tai oliko tiedottamiseen oikeuksia.

Tiedottamisvastuu voi koitua myös raskaaksi tiedottajalle itselleen. Aina ei voi olla varma, mikä tieto kenenkin mielestä on oleellinen. Tiedottajaparka saattaa käyttää iltansa ensiksi vanhempien kauppa-asioiden hoitamiseen ja loppuillan sormenpäät tunnottomina sisaruksille vanhempien kuulumisten näpyttelemiseen.

Raportoinnista pidättäytyminen nimittäin saattaa poikia melkoisia riitoja. Jokainen lapsi katsoo itsellään olevan yhtäläiset oikeudet tietoon riippumatta siitä, tekekö hän niillä tiedoilla mitään. Tieto on valtaa, ja vallankäytön syyte napsahtaa nopeasti tiedon panttaajalle.

Tiedottaminen voi kuitenkin olla oikeudellisesti säänneltyä. Valtakirjalla tai sopimuksen perusteella vanhempiensa asioita hoitavaa sitoo vaito-olovelvollisuus. Valtakirja tai sopimus perustuu luottamuk-

seen, se tehdään kahden sopijapuolen välille. Esimerkiksi edunvalvonnassa valtuutettu ei saa kertoa edes halutessaan niistä asioista, joita hän valtuutuksen johdosta saa tietoonsa. Toki valtuuttaja voi halutessa kirjata tiedottamisvelvollisuuden sopimukseen, mutta ilman tätä kirjausta tiedot ovat salassa pidettäviä.

Kun omat toiveet, perheen toimintatavat ja oikeudellinen sääntely joutuvat törmäyskursille, normit ja normeja noudattava saattavat jäädä taistelussa tappiolle. Äidin tai isän asiat ovatkin yhtäkkiä yhteisiä asioita, joista päätetään yhdessä. Valtakirjan tai sopimuksen tulkitaan koskevan kaikkia lapsia, vaikka paperissa olisikin vain yhden nimi. Normien noudattaja saate-taankin nähdä yhtäkkiä hankalana tai jopa rikollisena.

Sopiminen

Kaunis ajatus on, että ikääntyvien vanhempien asioista ja hyvinvoinnista voitaisiin sopia sulassa sovussa. Tavoitteet ovatkin usein hyviä ja yhteensopivia: lapset haluavat van-

hemmilleen turvalliset olosuhteet, iloisen mielen ja hyvän loppuelämän. Usein kuitenkin näihin yhteisiin tavoitteisiin pyritään niin kovin eri tavoin. Yksi haluaa mielellään ideoida, toinen kehittää ideota ja kolmas arvioida ja kritisoida. Jos perheessä sattuisi olemaan vielä neljäskin lapsi, hänelle jää sitten se suorittajan ja tiedottajan osa. Sopimistilanteet paljastavat lapsuusperheen traumat ja roolit: joku aina tai ei koskaan, joku on lähtökoh-taisesti jonkunlainen ja jota-kin ei oikeastaan olekaan.

Viisaat vanhemmat hoitavat paperit kuntoon niin, ettei lapsille jää kovinkaan paljoa sovittavaa. Viisaat vanhemmat myös tiedottavat tekemistään sopimuksista ja niihin liittyvistä toiveistaan. Puhumattomat ja epäselvät asiat jättävät tulkinnalle tilaa ja synnyttävät epärealistisia odotuksia ja vaatimuksia, jotka usein kaatuvat suorittajan niskaan.

Päätäminen

Perheparlamentti voi päättää keskenään monenlaisista asioista, mutta viranomaisil-

le tällainen parlamentti ei ole legitiimi organisaatio. Päätösvalta on ihmisellä itsellään, kunnes toisin todetaan. Vain maistraatin, tai digi- ja väestötietoviraston niin kuin nimi nykyään kuuluu, päätöksellä päätösvalta siirtyy osittain jollekin muulle. Nimenomaan siis jollekin yksittäiselle henkilölle, ei koko suvulle tai kaikille lapsille yhdessä.

Voisi kuvitella, että oikeudellisesti säännellyt asiat olisivat yksinkertaisia ja jättäisivät vain vähän tilaa tulkinnoille. Näin varmaan on, mikäli kaikki osapuolet ovat tietoisia näistä normeista. Yllättävän yleistä kuitenkin on, että yhden valtuutetun saaman valtuutuksen ajatellaan koskevan kaikkia lapsia. Monille tulee yllätyksenä, ettei valtuutus kata-kaan oikeudet kuin valtuutelle, etteivät ikääntyneen äidin tai isän terveyteen ja talouteen liittyvät asiat olekaan yhteistä temmellyskenttää.

Katriina Uljas-Rautio

FM, Suomen kielen lehtori
Lapin yliopiston kielikeskus
katriina.uljas-rautio@ulapland.fi